

PUBLITSEERIMISTÖÖST EESTI AJALOOARHIIVIS 1994–1998

Arhivaalide komplekteerimise, korrastamise, säilitamise, teatmesüsteemide loomise ning uurijate teenindamise kõrval on Eesti Ajalooarhiiv tegelnud ka arhiivianese publitseerimisega. Selles osas on häid saavutusi nii sõjaeelsetest 1930ndatest kui ka -järgsetest 1960.–80. aastatest. Kui esimesele perioodile oli iseloomulik eelkõige mitmesuguste arhiivikollektsioonide kättesaadavaks tegemine ülevaadete, kataloogide ja abimaterjalide avaldamise kaudu ning arhiiviallikate publitseerimisega jõuti ainult algust teha, siis hilisemal perioodil pandi pearõhk just arhiivimaterjalide avaldamisele ja teemaülevaadetele.

Üheksakümnendate aastate alguses publikatsioonide koostamine katkes ja arhiivi kollektiivi peaülesandeks kujunes omandiõiguslike teatiste väljastamine. Siiski ilmus neil aastail varem trükiks ette valmistatud teatmikke ja isegi allikpublikatsioone, nagu näiteks "Eesti Ajalooarhiivi fondide loend" (koostajad Malle Loit ja Jüri Hellat 1992) ja ajalooarhiivi koostööst Tartu Ülikooliga teatmikud: "Põhja-Tartumaa talud 1582–1858" (koostaja Ülle Liitoja, 1992), "Eesti vapid ja lipud" (koostanud Eero Medijainen ja Tiit Oja, 1993), "Eesti mõisad" (koostaja Tiit Oja, 1994) ja samal aastal veel kolmeköiteline "Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944" (koostajad Lauri Lindström, Toomas Hiio jt).

Uue etapi alguseks võib lugeda 1994. aastat, kui Eesti Ajalooarhiivis loodi eraldi struktuurse üksusena publitseerimisosakond (esialgu teadusosakonna nime all). 1996. aastast on osakonna juures kirjastus "Eesti Ajalooarhiiv", millega on arhiiv enda kanda võtnud lisaks publitseerimist väärivate arhiiviallikate väljaselgitamisele, teatmike ja teaduslike uurimuste koostamisele ka käsikirja trükiks ettevalmistamise kogu protsessi alates keelelisest kontrollist ning arvutikujundusest (*layout*) kuni trükikilede valmistamiseni. Eraldi kirjastuse olemasolu õigustab ka laiahaardelisemat publitseerimistööd.

Kirjastustegevus on üles ehitatud kolmele põhilisele tegevusvaldkonnale. Kõige klassikalise ülesanne on arhiividokumentide ja ürikute publitseerimine ning nende laiemale lugejaskonnale kättesaadavaks tegemine. Selles valdkonnas otseseid saavutusi küll veel ei ole, kuid töö käib Tartu rae 1547.–1555. aasta protokolliraamatu ning 17. sajandi kultuurilooliste arhiividokumentidega. Mõlema publikatsiooni juurde on kavandatud nii teaduslik saatesõna kui ka tekstikommentaariid.

Teises valdkonnas on oluline osa teatmekirjanduse koostamisel, mille abil saab hõlbustada arhiiviallikate leidmist ja kasutamist. Nii ilmus 1995. aastal Lembit Raidi koostatud "Tartu Ülikooli usuteaduskond 1632–1940". Kuna Eesti Ajalooarhiiv on Tartu Ülikooli ajaloo-osakonna tudengite praktilise väljaõppe baas, siis on koostöös arhiivinduse õppetooliga avaldatud õppevahendeid: "Valik käsikirjalisi tekste 14.–19. sajandist" (koostajad Indrek Kuuben, Aadu Must, Leino Pahtma, Priit Pirsko, 1996) ja Kurmo Konsa "Arhivaalide säilitamine" 1998. Arhiivi toetusel on õppevahenditest ilmunas Aadu Musta koostatud "Eesti talurahva genealoogia ja lokaalajaloo allikad".

Alates 1996. aastast töötab ajalooarhiivi juures Eesti Teadusfondi poolt baasfinantseeritud arhiivinduslase terminoloogia korrastamise komisjon. Ehkki projekti lõpptulemused peavad ilmuma aastaks 2000, on vahetult olemasoleva paljundatud valimik märksõnu "Eesti territooriumiga seotud institutsioonid keskajast kuni 1917. aastani". 1998. aasta teisel poolel paljundatakse samuti tööversioonina "Eesti haridus-institutsioonid keskajast kuni 1917. aastani". Sama projekti raames on plaanis avaldada ka õppevahend Eesti ala 17.–18. sajandini institutsioonide ajaloost.

Kolmandaks suuremaks valdkonnaks on teaduskirjanduse üllitamine. 1996 ilmus "Arnold Soom. Mälestusi. Artikleid", milles lisaks mainitud ajaloolase memuaaridele ilmusid ka neli tema poolt eksiilis kirjutatud ja seni avaldamata teaduslikku artiklit. Raamatus avaldati ka Arnold Soomi bibliograafia. Nii mälestuste kui ka artiklite käsikirjad andis ajalooarhiivile lahkelt avaldamiseks Rootsi Riigiarhiiv.

Samal 1996. aastal taastati seoses ajaloo-

arhiivi 75. aastapäevaga oma toimetiste seeria, mis seoti järjepidevust silmas pidades sõjaeelsete väljaannete numeratsiooniga. Toimetiste peaesmärgiks on avaldada arhiivi töötajate teadusartikleid, ülevaateid ajalooarhiivi enda tegevusest ja laiemat huvi pakuvatest arhiivinduslikest probleemidest. Kuigi oluline on näidata arhiivitöötajate teaduslikku potentsiaali, on oodatud ka ajaloolased kaastööd väljastpoolt arhiivisüsteemi. Esimeses toimetiste numbris avaldati Otto Liivi varempublitseerimata artikkel "Tallinna ajalugu Rootsi aja teisel poolel" ja tema bibliograafia, Priit Pirsko ülevaade "Eesti ajalooarhiiv 1991–1995", Jaanus Arukaevu "Suure unistuse algus: Otto Liivi katsed lahendada Eesti Ajalooarhiivi ruumiprobleeme", Tatjana Šori "Eesti Ajalooarhiivi teaduslik raamatukogu", Indrek Kuubeni "Liivimaa Rootsiaegse Kindralkuberneri Arhiiv", Ene Hiio "Ülevaade vallakohtute materjalidest Eesti Ajalooarhiivis" ning teadusartikleid Kalev Jaago, Enn Küngi, Tiit Oja, Tõnu Tannbergi ja Toomas Mägi sulest. 1997. aastal ilmunud toimetiste teises numbris käsitlevad arhiivinduslikke probleeme Ruth Tiidori artikkel "Eesti Ajalooarhiivi hoidlate kliimatingimuste seire 1996. aastal" ja Tatjana Šori "Ülikooli arhiiv 1918–1944". Ülejäänud artiklid Kalev Jaagolt, Enn Küngilt, Tõnu Tannbergilt, Tiit Ojalt ja Elina Kekkonenilt on ajalooarhiivi materjalide põhjal koostatud lühiuurimused. 1998. aasta lõpus ilmuva kolmanda numbriga autoriteks on Mati Laur, Priit Pirsko, Margus Laidre, Ülle Tarkiaisen, Enn Küng, Leino Pahtma ja Tõnu Tannberg. Kogumikest on ilmunas veel Vello Helki 75. juubelisünnipäevale pühendatud artiklite kogumik, millesse tegi kaastööd viisteist autorit nii kodumaalt Eestist kui ka väljastpoolt. Kogumiku juures ilmub ka ülevaade Vello Helki ajaloolasest uurimistööst ning tema bibliograafia.

Toimetised oma piiratud mahuga võimaldavad siiski avaldada ainult artikleid ja väiksemamahulisi uurimusi, mis ei pea omavahel sisulist tervikut moodustama. Ühele teemale on pühendatud Eesti Ajalooarhiivi ja Ajaloo Instituudi koostöös valminud Jaanus Arukaevu ja Ea Janseni toimetatud artiklikogumik "Seltsid ja ühiskonna muutumine. Talupojaühiskonnast rahvusriigini" (Tartu-Tallinn, 1995). Kogumiku autorid said 1995. aastal ajalookirjanduse aasta-preemia.

Samuti on ajalooarhiivi kirjastustegevuse üheks eesmärgiks mahukate teaduskäsitluste avaldamine. Selleks loodud monograafiade sarjas avaldatakse uurimusi kodumaa ajaloost, mis on peajasalikul kirjutatud

ajalooarhiivi allikatele tuginedes. Sarja avas 1996. aastal Tõnu Tannbergi publitseeritud doktoritöö "Maakaitseväekohustus Balti kubermangudes 19. sajandi 1. poolel (1806–1856)". Ka selle raamatu autor pärjati ajalookirjanduse aastapreemiaga (1996).

Tõnu Tannberg valmistas trükiks ette kogumiku esimesest eestikeelsest ajalehest "Tarto Maa Rahva Näddali-Leht. Uurimusi ja allikmaterjale". Ühistöös Eesti Kirjandusmuuseumiga 1998. aasta sügisel ilmuv raamat sisaldab nii teadusartikleid Juhan Peeglist, Sergei Issakovilt, Tõnu Tannbergilt ja Jaak Peebolt kui ka asjakohaste arhiividokumentide publikatsioone. Lisatud on esimese eestikeelse ajalehe valikbibliograafia. Raamatu juures on eraldi mapis kümne ajalehenumbri faksiimileväljaanne.

Käesoleval, 1998. aastal alustas ilmunist uus sari "Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost", milles esimesena avaldati Ago Pajuri ja Tõnu Tannbergi koostatud kogumik "Rahvusväeosa loomisest Eestis. Mälestusi ja kirju aastatest 1917–1918". Kogumiku on koostatud mitmete sõjaväelaste (J. Rosenbaum, K. Rotschild, E.-D. Heimberg, M. Raud, M. Rumba, S. Pinding, A. Tõnisson jt) kirju ja mälestusi 1. Eesti polgu loomisest ning tegevusest 1917–1918. Selles sarjas on plaanis igal aastal avaldada 1–2 väljaannet originaaluurimusi, mälestusi, allikmaterjale ja muid asjakohaseid publikatsioone.

Ajalooarhiivis tehtavat publitseerimistööd on peajasalikul finantseeritud arhiivi eelarvest, kuid mitte väljaande juures on kasutatud ka koostööpartnerite vahendeid (Tartu Ülikool, Ajaloo Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum). Samuti on toetusi saanud Eesti Teadusfondilt ning Avatud Eesti Fondilt.

Enn Küng